

مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی

اقتصاد به زبان ساده

(شماره ۳۸)

پیمان‌های پول

ترجمه شده در:

سازمان اقتصادی

مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی

۲۰ تیر ماه ۱۳۹۸

پیشگفتار

به منظور آشنایی هرچه بیشتر علاقمندان با مفاهیم اقتصادی و به کارگیری صحیح این موارد در تحلیل های اقتصادی، ایده تهیه و ارائه بروشورهایی با عنوان "اقتصاد به زبان ساده" در معاونت اقتصادی اتاق ایران طرح گردید و توسط مرکز تحقیقات و بررسی های اقتصادی به اجرا درآمد. نسخه پیش رو، سی و هشتمین خروجی این ایده می باشد و به منظور بهبود نسخه های بعدی، در انتها یک فرم ارزیابی تهیه و تنظیم گردیده است که خواهشمندیم فرم مذکور را تکمیل و از طریق دبیر کمیسیون خود یا آدرس ایمیل research-center@iccim.ir مرکز تحقیقات را از نظرات ارزشمند خود آگاه سازید.

مفهوم پیمان پولی

پیمان پولی را می توان چنین تعریف نمود: استفاده همزمان از پول ملی کشورهای مبدأ و مقصد در تجارت، سرمایه گذاری و تامین مالی دوجانبه به گونه ای که نیاز به ارزش های واسط دیگری نباشد (قوامی، ۱۳۹۴).

پیمان های پولی دوجانبه، با هدف اصلی تسهیل تجارت و سرمایه گذاری منعقد شده و مانند یک خط اعتباری^۱ و با یک نرخ ارز از پیش تعیین شده به کار می روند^۲.

ساختار سیستم مالی بین الملل

مبادلات بین المللی نیازمند وجود یک نظام مالی جهانی است که بتواند ابزارها و قوانین لازم را برای ارتباطات میان طرف های تجاری فراهم آورد. از سال ۱۹۹۴ و در نتیجه یک کنفرانس پولی با شرکت ۴۴ کشور جهان که در شهر برتون وودز^۳ در آمریکا برگزار شد، مقرر شد که دلار، به عنوان واحد پولی مینا در تجارت فرامرزی استفاده شده و هر اونس طلا به عنوان پشتوانه پول، معادل ۳۵ دلار در نظر گرفته شود. به علاوه برگزاری این کنفرانس منجر به شکل گیری سه نهاد اصلی در دهه ۱۹۴۰ شد

^۱ Credit Line

^۲ East Asia Forum

^۳ Bretton Woods

که تا به امروز پابرجا بوده و تاثیر زیادی بر مناسبات پولی و مالی بین‌المللی دارند. این نهادها شامل صندوق بین‌المللی پول، بانک ترمیم و توسعه که بعدها به بانک جهانی تغییر نام داد و سازمان گات که بعدها با نام سازمان جهانی تجارت شناخته شد، به ترتیب با هدف اصلی رفع محدودیت‌های ارزی و تسهیل نظام پرداخت بین‌المللی، اعطای وام‌های دلاری برای کمک به بازسازی خرابی‌های ناشی از جنگ و مقنن‌سازی تجارت بین‌الملل تاسیس شدند. شکل‌گیری این نهادهای بین‌المللی باعث تسریع در فراگیر شدن دلار و افزایش تقاضای مبادلاتی دلار شد.

نظام برتون وودز به شکلی که شرح داده شد، نزدیک به سه دهه برقرار بود؛ اما مخارج گسترده و پیش‌بینی نشده ایالات متحده باعث کسری بودجه‌های طولانی در آمریکا شد و در نتیجه فدرال رزرو ذخایر طلای گسترده‌ای را برای حفظ تعهد خود در برتون وودز از دست داد. به همین دلیل ریچارد نیکسون، رئیس‌جمهور وقت آمریکا در سال ۱۹۷۱ برابری هر اونس طلا با ۳۵ دلار آمریکا را به طور یکجانبه لغو کرد که این اقدام به شوک نیکسون معروف شد. اگرچه ادعا می‌شد این یک اقدام کوتاه مدت است، اما تلاش‌ها برای برقراری مجدد سیستم تبدیل دلار به طلا به جایی نرسید و در نتیجه در سال ۱۹۷۳ برتون وودز با رژیم جدیدی که تاکنون نیز به حیات خود ادامه داده، جایگزین شد. در این سیستم ارزها به طور آزاد نوسان می‌کنند و لذا ایالات متحده می‌تواند بدون در نظر گرفتن میزان ذخایر طلای خود، دلار جدید انتشار داده و ارزش دارایی‌های دلاری سایر کشورها را کاهش دهد. همچنین از آنجا که ارز غالب در تجارت فرامرزی دلار است و هر نقل و انتقالی بر پایه دلار می‌بایست در سیستم مالی قانونگذاری شده توسط فدرال رزرو آمریکا انجام شود، این امکان برای ایالات متحده وجود دارد که نقل و انتقالات دلاری را کنترل کرده و حتی در مورد دارایی‌های دلاری سایر کشورها تصمیم‌گیری کند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۳).

مجموع این شرایط سبب افزایش نفوذ دلار در تجارت بین‌المللی شد به طوری که تا سال ۱۹۸۹، اتحادیه اروپا تنها شاهد افزایش روزافزون قدرت دلار به عنوان ارز مرجع بود. اما کشورهای عضو این اتحادیه به منظور بهره بردن از تبدیل ارز ملی به ارز واسط مرجع، اقدام به تاسیس بانک مرکزی اروپا نمودند. پس از آن اروپا با هدف خارج شدن از قامت یک بلوک اقتصادی صرف و تبدیل شدن به یک

که تا به امروز با برجا بوده و تاثیر زیادی بر مناسبات پولی و مالی بین‌المللی دارند. این نهادها شامل صندوق بین‌المللی پول، بانک ترمیم و توسعه که بعدها به بانک جهانی تغییر نام داد و سازمان گات که بعدها با نام سازمان جهانی تجارت شناخته شد، به ترتیب با هدف اصلی رفع محدودیت‌های ارزی و تسهیل نظام پرداخت بین‌المللی، اعطای وام‌های دلاری برای کمک به بازسازی خرابی‌های ناشی از جنگ و مقنن‌سازی تجارت بین‌الملل تاسیس شدند. شکل‌گیری این نهادهای بین‌المللی باعث تسریع در فراگیر شدن دلار و افزایش تقاضای مبادلاتی دلار شد.

نظام برتون وودز به شکلی که شرح داده شد، نزدیک به سه دهه برقرار بود؛ اما مخارج گسترده و پیش‌بینی نشده ایالات متحده باعث کسری بودجه‌های طولانی در آمریکا شد و در نتیجه فدرال رزرو ذخایر طلای گسترده‌ای را برای حفظ تعهد خود در برتون وودز از دست داد. به همین دلیل ریچارد نیکسون، رئیس جمهور وقت آمریکا در سال ۱۹۷۱ برابری هر اونس طلا با ۳۵ دلار آمریکا را به طور یکجانبه لغو کرد که این اقدام به شوک نیکسون معروف شد. اگرچه ادعا می‌شد این یک اقدام کوتاه مدت است، اما تلاش‌ها برای برقراری مجدد سیستم تبدیل دلار به طلا به جایی نرسید و در نتیجه در سال ۱۹۷۳ برتون وودز با رژیم جدیدی که تاکنون نیز به حیات خود ادامه داده، جایگزین شد. این سیستم ارزشها به طور آزاد نوسان می‌کنند و لذا ایالات متحده می‌تواند بدون در نظر گرفتن میزان ذخایر طلای خود، دلار جدید انتشار داده و ارزش دارایی‌های دلاری سایر کشورها را کاهش دهد. همچنین از آنجا که ارز غالب در تجارت فرامرزی دلار است و هر نقل و انتقالی بر پایه دلار می‌بایست در سیستم مالی قانونگذاری شده توسط فدرال رزرو آمریکا انجام شود، این امکان برای ایالات متحده وجود دارد که نقل و انتقالات دلاری را کنترل کرده و حتی در مورد دارایی‌های دلاری سایر کشورها تصمیم‌گیری کند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۳).

مجموع این شرایط سبب افزایش نفوذ دلار در تجارت بین‌المللی شد به طوری که تا سال ۱۹۸۹، اتحادیه اروپا تنها شاهد افزایش روزافزون قدرت دلار به عنوان ارز مرجع بود. اما کشورهای عضو این اتحادیه به منظور بهره بردن از تبدیل ارز ملی به ارز واسط مرجع، اقدام به تاسیس بانک مرکزی اروپا نمودند. پس از آن اروپا با هدف خارج شدن از قامت یک بلوک اقتصادی صرف و تبدیل شدن به یک

و حذف دلار از جریان مبادلات بین دو کشور مطرح نمودند. با این وجود از ابتدای تاسیس این گروه در مورد موفقیت آن تردیدهایی نیز وجود داشته است. در حال حاضر، علیرغم همکاری اقتصادی قوی چین با سایر اعضا، تجارت و همکاری اقتصادی بین سایر اعضای بریکس بسیار ضعیف است. شکی نیست که در صورت حل و فصل این مسائل، در آینده نه چندان دور، بریکس ظرفیت تبدیل شدن به یکی از مهمترین قدرت‌های اقتصادی جهان را خواهد داشت.

نقش پول در تجارت بین‌الملل

به طور کلی تجارت خارجی با استفاده از پول به سه طریق صورت می‌پذیرد: ۱- با استفاده از ارزهای مرجع، ۲- با استفاده از ناحیه مشترک پولی و ۳- با استفاده از پیمان‌های پولی. انجام تجارت با استفاده از ارزهای مرجع سبب ایجاد تقاضای معاملاتی ارز می‌شود. نظریه‌هایی که بر نقش پول به عنوان واسطه معاملاتی تمرکز می‌کنند، نظریه‌های معاملاتی پول نامیده می‌شود که استدلال آنها بر این اساس است که پول بر خلاف سایر دارایی‌ها، برای خرید و فروش دارایی استفاده می‌شود. زمانی که این خرید و فروش در داخل مرزهای یک کشور انجام شود، از پول ملی آن کشور استفاده شده و مقام ناظر نیز بانک مرکزی آن کشور خواهد بود. اما در عرصه بین‌الملل، این مبادلات باید با استفاده از ارزهای مرجع، مانند دلار و یورو، انجام شود. لذا تجارت فرامرزی سبب افزایش تقاضای ارزهای مرجع می‌شود. اتفاقی که می‌افتد این است که دو کشوری که می‌خواهند با هم تجارت انجام دهند، به کشور دارنده ارز مرجع، کالا صادر می‌کنند تا ارز مرجع را دریافت کرده و با استفاده از آن به تجارت بپردازند. کشور دارنده ارز مرجع در این فرآیند، بدون آنکه کالایی تولید کرده باشد، پول منتشر کرده و کالا وارد می‌کند؛ در واقع این کشور ضمن منتفع شدن از تقاضای مبادلاتی سایر کشورها، جریان تجارت بین دو کشور را نیز مدیریت می‌کند.

در روش استفاده از ناحیه پولی مشترک، کشورهایی که در یک ناحیه مشخص قرار دارند، پول ملی خود را کنار گذاشته و یک واحد پولی جدید را شکل می‌دهند. مثال بارز ناحیه مشترک پولی، اتحادیه اروپا و واحد پول یورو است که متعلق به کشور خاصی نیست و تحت قوانینی مدیریت می‌شود که مورد توافق همه اعضا است.

استفاده از پیمان پولی، شیوه نوینی است که طی آن، به جای استفاده از ارز مرجع، تحت توافق بانک‌های مرکزی طرفین تجارت، از پول ملی کشورها استفاده می‌شود.

خاستگاه پیمان‌های پولی دوجانبه

بحران مالی شرق آسیا در سال ۹۸-۱۹۹۷ اصلی‌ترین دلیل حرکت کشورهای شرق آسیا به سمت و سوی همکاری‌های اقتصادی نوآورانه و ابتکاری بود. اگر چه در مورد عوامل ایجاد بحران مالی آسیا دلایل زیادی را ذکر کرده‌اند، اما آنچه به طور مستقیم پیش‌بینی وقوع شرایط بحرانی را امکان‌پذیر می‌نمود، کمبود نقدینگی بین‌المللی بود.

واژه سواپ ارزی ابتدا در دهه ۱۹۷۰ و در انگلیس برای اطلاق به روش‌های پوشش نوسانات نرخ برابری ارزها بین شرکت‌های بزرگ مورد استفاده قرار می‌گرفت. لذا در ادبیات مالی، سواپ ارزی به مفهوم روش‌های مورد استفاده بین شرکت‌ها و بانک‌ها برای کاهش ریسک نوسان ارز مورد استفاده قرار می‌گرفت. اما از اوایل دهه ۲۰۰۰ و بعد از بحران مالی آسیا، این نوع قراردادهای سواپ بین بانک‌های مرکزی کشورهای جنوب شرق آسیا متداول شد و هدف اصلی آن تامین نقدینگی مورد نیاز در زمان بحران بود. در واقع در پی رد طرح پیشنهادی ژاپن مبنی بر تأسیس صندوق پول آسیایی^۲ (AMF) و به دنبال تمایل کشورهای برجسته شرق آسیا در زمینه افزایش همکاری‌های مالی، چارچوب جدیدی از همکاری‌های منطقه‌ای در حاشیه نشست سالانه بانک توسعه آسیایی (سال ۲۰۰۰) در شهر چیانگ‌مای تایلند مورد توافق قرار گرفت که تحت عنوان نوآوری چیانگ‌مای شناخته می‌شود^۳. یکی از مهمترین مفاد این طرح، توسعه پیمان‌های پولی دوجانبه برای استفاده از پول‌های محلی در تجارت بین اعضا بود. اگرچه این پیمان‌ها در ابتدا بر اساس دلار آمریکا شکل می‌گرفت، اما به تدریج و به ویژه پس از بحران مالی جهانی در سال ۲۰۰۸، ارز مورد توافق این پیمان‌ها از دلار به ارزهای محلی تبدیل شد. روند مهم دیگری که

^۱ Currency Swap

^۲ Asian Monetary Fund

^۳ کشورهای عضو این طرح شامل کشورهای مؤسس آسه آن (اندونزی، مالزی، فیلیپین، سنگاپور و تایلند) و سه کشور چین، ژاپن و کره جنوبی هستند.

در ترویج استفاده از پیمان‌های پولی در کشورهای شرق آسیا تاثیرگذار بود، استفاده از این پیمان‌ها برای تسویه تجاری بین دو کشوری که با هم مبادله تجاری دارند، در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ بود که با هدف کاهش وزن ارزهای واسط مانند دلار و یورو صورت گرفت. به تدریج این نوآوری به سایر کشورهای جهان نیز تسری یافت و باعث شد که استفاده از پیمان پولی رواج بیشتری پیدا کند، به طوری که تا اوایل سال ۲۰۱۴، حدود ۳۲ کشور^۱ اقدام به امضای پیمان پولی نمودند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۳).

در سال ۲۰۰۸، وزرای کشورهای آسه‌آن و سه کشور دیگر (جمهوری خلق چین، ژاپن و کره) طرح چندجانبه‌سازی چیانگ‌مای^۲ را تصویب کردند. به موجب این طرح، هر عضوی که با مشکل تراز پرداخت‌ها و یا نیاز فوری به نقدینگی در کوتاه مدت مواجه شود، می‌تواند طی یک قرارداد سواپ، در مقابل پول ملی خود، دلار دریافت نماید. در تاریخ ۳۱ دسامبر سال ۲۰۱۶، میزان تعهدات بانکی اختصاص یافته توسط کلیه کشورهای مشارکت‌کننده به این طرح معادل ۹٫۱ میلیارد دلار بوده است.^۳

اصطلاح چندجانبه‌سازی نیز اشاره به این موضوع دارد که از ذخایر دلاری اعضای طرح، یک منبع مشترک ذخیره ارزی ایجاد و برای هزینه‌کرد آن نیز یک سیستم رأی‌گیری موزون^۴ تشکیل شد تا نظارت مؤثرتری بر این مسئله صورت گیرد. این اقدام به اندازه‌ای اهمیت یافت که گاه از آن با عنوان تولد دوباره صندوق آسیایی پول یاد می‌شود. ایده به کارگیری ارزهای محلی برای تجارت در شرق آسیا به اندازه‌ای توسعه یافت که امروزه ادعا می‌شود در این منطقه ارز غالب

^۱ بیشتر این کشورها، از کشورهای آسیایی بوده و در میان آنها، برخی از کشورهای اتحادیه اروپا، استرالیا و برخی از کشورهای آفریقایی نیز وجود دارند.

^۲ Chiang Mai Multilateralization

^۳ Annual Financial Statement, Bank Negara Malaysia, ۲۰۱۶

^۴ در این سیستم هر کشور متناسب با میزان مشارکت در ایجاد منبع ذخیره ارزی، حق رای دارد.

برای تجارت برون مرزی وجود نداشته و همه ارزها در تجارت خارجی استفاده می‌شوند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۳).

تفاوت پیمان پولی با سوآپ ارزی

در ادبیات کلاسیک مدیریت مالی، واژه سوآپ ارزی در مورد قراردادهای و تراکنش‌های مربوط به تبادل ارز خارجی به کار می‌رود. به عبارت دیگر در سوآپ ارزی، دو شرکت خصوصی با یکدیگر به توافق می‌رسند که ارزهای خارجی را با قیمت مشخصی در آینده به یکدیگر بفروشند، اما در طرح چیانگ‌مای، واژه Swap Agreement Bilateral Currency به مفهوم دیگری به کار رفت که به آن پیمان پولی دوجانبه می‌گویند. در سوآپ ارزی طرفین قرارداد شرکت‌های خصوصی هستند، در حالی که در پیمان پولی، دو طرف توافق، بانک‌های مرکزی دو کشور هستند. همچنین در سوآپ ارزی چیزی به نام اتاق تسویه^۱ وجود ندارد، اما پیمان پولی عمدتاً از طریق اتاق‌های تسویه ارزی عملیاتی می‌شود. روش اجرای سوآپ ارزی نیز با پیمان پولی تفاوت بنیادین دارد. در پیمان پولی دوجانبه، دو حساب متناظر برای هر یک از کشورها در بانک مرکزی کشور دیگر افتتاح می‌شود. سپس بانک‌های تجاری عامل تعیین می‌شوند؛ این در حالی است که سیستم بانکی می‌تواند در سوآپ ارزی بین دو شرکت خصوصی نقشی نداشته باشد. علاوه بر این‌ها، هدف از سوآپ ارزی کاهش و مدیریت ریسک ناشی از نوسانات نرخ ارز برای دو شرکت خصوصی است، اما هدف‌های متناسب به برقراری پیمان پولی در سطح ملی بوده و شامل مسائلی مانند تامین و مدیریت نقدینگی در زمان بحران مالی، تسویه پرداخت‌های تجاری بین کشورها، کاهش وابستگی تجارت بین کشورها به ارزهای واسط، از جمله دلار، یورو و پوند و نهایتاً جهانی‌سازی ارزهای محلی و تقویت نقش آن‌ها در تجارت بین‌الملل است.

^۱ Settlement/ Clearing House

نحوه کارکرد و مفاهیم مطرح در پیمان‌های پولی

در یک پیمان پولی دوجانبه، بانک‌های مرکزی دو کشور حساب‌هایی را برای طرف مقابل به ارز خود افتتاح نموده و دو بانک تجاری نیز در دو کشور، عملیات بانکی را مدیریت می‌نمایند. نرخ برابری ارزها می‌تواند ثابت و یا شناور (نرخ روز بازار فارکس) باشد. در این حالت برای انتقال ارز کالای وارداتی، تاجر ایرانی به حساب ریالی نزد بانک مرکزی ایران (که متعلق به کشور مقابل است) مبلغ مورد توافق با شریک تجاری خود را واریز می‌نماید، آنگاه بر اساس پروتکل‌های فنی بین بانک‌های مرکزی، معادل همین مبلغ از حساب ایران در کشور مقابل (که به پول ملی آن کشور است) کسر شده و به حساب صادرکننده واریز می‌شود. در پایان دوره مورد توافق، بانک‌های مرکزی این دو حساب را با یکدیگر تسویه می‌نمایند. در انعقاد یک پیمان پولی، چهار مؤلفه اصلی وجود دارد که باید مد نظر قرار گیرد.

۱- سقف مقداری: یکی از اصلی‌ترین ملاحظات در مورد پیمان پولی دوجانبه، رعایت سقف مقداری پیمان است. مقدار سقف نیز بر مبنای عدد کمتر در واردات و صادرات کشورها به یکدیگر است. به عنوان مثال اگر حجم واردات کشور الف از کشور ب، معادل ۷۰ واحد پول و صادرات کشور الف به کشور ب، معادل ۱۰۰ واحد پولی باشد، سقف پیمان دوجانبه عدد کمتر (۷۰ واحد پولی) خواهد بود. مازاد بر آن، با استفاده از سایر شیوه‌های مرسوم تسویه می‌شود. در واقع پیمان پولی دوجانبه روشی مکمل برای روش‌های موجود انتقال ارز و استفاده از ارزهای مرجع است و نه جایگزین آن‌ها.

۲- سقف زمانی: عمده پیمان‌های پولی که تا کنون امضا شده، دوره زمانی سه ساله داشته و معمولاً در پایان دوره با افزایش سقف مقداری، تمدید شده‌اند. اما در شرایطی که نرخ برابری ارزها نوسان زیادی دارد، اجرای پیمان‌ها به صورت سه ساله و بدون ملاحظه حداکثر مبلغی که یک کشور می‌تواند به کشور مقابل بدهکار شود، ممکن است باعث زیان یکی از طرفین شود. لذا شیوه مناسب‌تر آن است که پیمان‌ها به صورت سه ساله امضا شوند، اما اجرای آن‌ها در بازه‌های زمانی کوتاه‌تر اتفاق بیفتد. برای مثال چنانچه بازه‌های زمانی سه ماهه در نظر گرفته شود و

بانک‌های مرکزی ملزم باشند که در انتهای هر سه ماه تا سقف مشخص توازن از قبل تعیین شده را رعایت کنند، در این صورت ریسک بانک‌های مرکزی به میزان قابل توجهی پوشش داده شده و نیازی به تسویه پایان دوره وجود ندارد.

۳- تسویه پایان دوره: اگر به هر دلیل نیاز به تسویه پایان دوره وجود داشته باشد، این امر می‌تواند از طریق انتقال ارز واسط از قبل توافق شده که می‌تواند دلار یا یورو باشد و یا از طریق فروش کالای کشور بدهکار به کشور طلبکار انجام شود.

۴- حوزه عمل: به طور کلی از درآمدهای ارزی برای دو امر مهم ذخیره ارزی و تسویه تجاری استفاده می‌شود. در حالت ذخیره ارزی، پول در یک کشور ثالث برای مدت زمان طولانی نگهداری شده و ارزش آن تحت تاثیر عوامل مختلفی از جمله نرخ تورم در کشور نگه دارنده این ذخایر است. در مورد دوم، در مدت زمان کوتاهی، با این درآمد ارزی از کشور نگه دارنده ارز کالا خریداری می‌شود. به طور کلی استفاده از پیمان‌های پولی برای ذخیره ارزی چندان توصیه نمی‌شود؛ چرا که با کاهش ارزش پول‌های ملی، قدرت خرید آن کاهش می‌یابد. لذا پیمان پولی تنها برای تسویه مرتبط با تجارت فرامرزی استفاده می‌شود.

مزایای به کارگیری پیمان‌های پولی

الف) ارتقای ارزش پول ملی کشور: اگر کشوری توانایی صادرات داشته باشد و بتواند در مبادلات بین‌المللی خود به جای ارزهای رایج، از پول رسمی خود در قالب پیمان‌های پولی بهره‌گیرد، موجب ارتقاء جایگاه پول ملی خود و افزایش ارزش آن در عرصه بین‌الملل خواهد شد. به عنوان موفق‌ترین نمونه، می‌توان تجربه کشور چین را از سال ۲۰۰۹ به بعد مثال زد، یعنی هنگامی که چین تصمیم گرفت از پول رسمی خود یعنی «رنمبی^۱» جهت پرداخت‌های بین‌المللی استفاده کند. با توجه به قدرت بالای این کشور در صادرات، به تدریج جایگاه پول ملی این کشور در عرصه بین‌الملل و در میان ارزهای جهان‌روا ارتقاء یافت که این روند همچنان ادامه دارد.

^۱ Renminbi (RMB)

RMB در ماه آگوست سال ۲۰۱۵، از نظر حجم در تراکنش‌ها، در زمره چهار ارز برتر جهان و بالاتر از ین ژاپن قرار گرفته است. همچنین در آگوست سال ۲۰۱۵، سهم RMB در پرداخت جهانی، ۲,۷۹ درصد بوده که در مقایسه با سال قبل از آن، ۱,۴ درصد رشد داشته است.^۱ صندوق بین‌المللی پول در «گزارش فصلی (۳۰ سپتامبر ۲۰۱۶)» ترکیب ذخایر ارزی خارجی رسمی «خود، پول رسمی چین، «رمنبی» را به عنوان پنجمین ارز ترکیب سبد SDR در کنار دلار آمریکا، یورو، ین ژاپن و پوند انگلیس تعیین کرده است.^۲ به دلیل استفاده از پیمان‌های پولی با شرکای تجاری، تسویه تجاری با RMB در سال‌های اخیر بسیار گسترش یافته است. یعنی از سال ۲۰۰۸ به بعد، چین، بیش از ۳۰ پیمان پولی دوجانبه منعقد کرده است. به طوری که در ماه می سال ۲۰۱۵ ارزش کل قراردادهای دوجانبه پولی حدود ۲,۹ میلیارد رمنبی (۴۶۸ میلیون دلار) بوده است.^۳ بنابراین اگر کشوری مانند چین، با بنیه قوی تولیدی و صادراتی، بتواند از پولی ملی خود به نحو گسترده استفاده کند، به صورتی که در عرصه بین‌المللی تقاضا برای پول آن کشور وجود داشته باشد، حتی می‌توان چنین پولی را به عنوان ذخیره ارزش هم نگهداری کرد.

ب) ایجاد ثبات و آرامش نسبی و بهبود انتظارات: یکی از عوامل جهش‌های ناگهانی قیمت‌ها و رشد شدید تقاضا در بازارهای مختلف طلا، ارز و سایر کالاها، انتظارات منفی نسبت به آینده است، به ویژه هنگامی که تهدیدهای سیاسی بر بعد اقتصادی تسلط یابد. از این رو استفاده از این پیمان‌ها می‌تواند حداقل در کوتاه مدت آرامشی نسبی را از حیث تامین اقلام اساسی و ضروری وارداتی ایجاد کرده و از این طریق بر سایر بخش‌ها نیز اثرگذار باشد.

ج) تاثیر پیمان‌های پولی بر رشد اقتصادی: تاثیر بر رشد اقتصادی از کانال افزایش تجارت صورت می‌گیرد؛ منافعی که در حالت وجود ارز واسط و تهدیدات آن، می‌تواند غیرقابل دستیابی

^۱ SWIFT RMB Monthly Tracker ۲۰۱۱-۱۶

^۲ <https://www.imf.org/en/News/Articles/۲۰۱۶/۰۹/۳۰/AM۱۶-PR۱۶۴۴۰-IMF-Launches-New-SDR-Basket-Including-Chinese-Renminbi>

^۳ <https://www.frbsf.org/banking/asia-program/pacific-exchange-blog/banking-on-china-renminbi-currency-swap-agreements/>

شود یا حداقل به واسطه افزایش ریسک مبادلات با خارج، مورد تهدید قرار گیرد. اقتصاددانان معتقدند تجارت بین‌الملل، امکان بهره‌گیری از توانمندی‌های اقتصادی بالقوه را با توجه به مزیت‌های نسبی موجود و قابل خلق، به وجود می‌آورد و علایم روشنی را برای سرمایه‌گذاری در طرح‌های اقتصادی سودآور و قابل رقابت در عرصه جهانی پدیدار می‌سازد. همچنین نرخ رشد اقتصاد را از طریق دسترسی به بازارهای خارجی، تکنولوژی و منابع تحت تاثیر قرار می‌دهد. آثار تجارت بین‌المللی بر رشد اقتصادی از سه بعد عوامل تولید، اثر بر بازار و تخصیص مجدد منابع قابل بررسی است (فرهادی، ۱۳۸۴).

د) کمک به پوشش ریسک: یکی از کارکردهای پیمان‌های پولی، پوشش ریسک است (یلری، ۲۰۱۵). نرخ بالای تورم ممکن است عاملی منفی و بازدارنده در جهت انعقاد پیمان‌های پولی باشد، چرا که ماهیت این پیمان‌ها به گونه‌ای است که بخشی از دارایی دو کشور طرف مبادله، به پول محلی کشور دیگر نگهداری می‌شود. با ابزارهایی مانند تعیین دارایی ثابت مانند طلا یا نفت خام، می‌توان ریسک طرفین مبادله را از ناحیه کاهش ارزش پول‌های محلی به حداقل رساند و به این ترتیب باعث تسهیل تجارت شد.

کاهش هزینه انتقال ارز، عدم اطلاع دشمنان کشور از برخی خریدهای خارجی، حرکت به سمت بین‌المللی کردن پول ملی، افزایش منافع بخش خصوصی با روان شدن تجارت با طرف مبادله خارجی، افزایش تاب‌آوری اقتصاد و کمک به اجرای اقتصاد مقاومتی با تنوع‌گرایی و امکان پرداخت تسهیلات کوتاه‌مدت بر اساس پول‌های ملی، از دیگر مزایای قرارداد تجاری و پیمان پولی دو جانبه است (قوامی، ۱۳۹۴).

معایب و تهدیدات ناشی از پیمان‌های پولی

الف) وابستگی به کشورهای طرف تجاری: محدود شدن تجارت به برخی کشورها، به مرور باعث وابستگی کشور به محصولات تولیدی این کشورها خواهد شد. وابستگی به کشورهای خارجی، در هر سطحی به خصوص در زمینه کالاهای اساسی و ضروری، ریسک مبادله را افزایش خواهد داد.

محدود شدن تجارت به برخی از کشورها، علاوه بر این که مزیت تجارت خارجی را زیر سوال می‌برد، تجارت را نسبت به حالت عادی، پرهزینه‌تر خواهد کرد.

(د) عدم تعادل در تراز تجاری: چنانچه پیمان‌های پولی با کشورهایی منعقد شود که تراز تجارت با آن‌ها مثبت است، سبب کاهش درآمدهای ارزی مبتنی بر ارزشهای جهانروا خواهد شد. همچنین اگر مکانیزم تسویه پایان دوره تعیین شده، تسویه بر مبنای ارز واسط نباشد، به منظور تسویه بایستی واردات از همان کشور صورت گیرد. حال اگر کشور مورد نظر دارای کالاهای مورد نیاز کشور صادرکننده نباشد، عملاً امکان واردات وجود نخواهد داشت و نیاز به پیدا کردن شرکای بیشتر و گسترده‌تر کردن حلقه مبادله جهت تسویه سه و یا چندجانبه خواهد بود.

(ج) کاهش دارایی‌های ارزی بانک مرکزی: چنانچه ذخایر ارزی بانک مرکزی به ارزشهای محلی تقلیل یابد، با افزایش نرخ تورم و نوسانات ارزش پول‌های محلی، ارزش دارایی‌های بانک مرکزی هم کاهش خواهد یافت.

تجربه کشوری در استفاده از مزایای پیمان پولی

بعد از بحران مالی سال ۲۰۰۸، استفاده از ارزشهای ملی در تجارت شکل جدی‌تری به خود گرفته و بسیاری از کشورها در تلاش هستند که بتوانند سهم پیمان‌های پولی را در تجارت خارجی خود افزایش دهند.

چین بیشترین تعداد پیمان‌های پولی دوجانبه را در جهان منعقد نموده و جایگاه خود را به عنوان جدی‌ترین کشور در این عرصه حفظ نموده است. چین در دهه گذشته سیاست‌هایی را در جهت ترویج استفاده بین‌المللی از پول خود در پیش گرفته که بخش عمده‌ای از این تلاش، مربوط به مذاکرات با سایر کشورها در مورد انعقاد پیمان‌های پولی دوجانبه بوده است. تا پایان سال ۲۰۱۵، بانک مرکزی چین، بالغ بر ۳۳ پیمان پولی را با سایر کشورهای جهان منعقد نموده است. در سال ۲۰۱۴، ارزش پیمان‌های پولی دوجانبه چین با طرف‌های تجاری خود معادل ۴۹۸,۱۲ میلیارد دلار بوده، در حالی که در همین سال حجم تجارت چین با همین کشورها معادل ۱,۷۵ تریلیون دلار بوده است؛ به عبارت دیگر حدود ۱۶ درصد از تجارت خارجی چین در این سال از طریق انعقاد پیمان‌های پولی دوجانبه و

استفاده از ارزهای ملی انجام شده است. به علاوه، در همان سال، حجم کل تجارت چین با کشورهایی که با آنها پیمان پولی دوجانبه منعقد نموده بود، حدوداً ۵۵ درصد از حجم کل تجارت خارجی این کشور را تشکیل داد (یلری^۱، ۲۰۱۵).

در همین راستا ترکیه نیز توانسته است تا حدی استفاده از لیر به جای دلار را در تجارت دوجانبه با برخی از کشورها عملیاتی نماید. در ۹ ماه اول سال ۲۰۱۶ حدود ۵ درصد از صادرات و ۷ درصد از واردات این کشور با استفاده از لیر انجام شده است. طرف مقابل عمده این تجارت، کشورهای حاشیه‌ای و همسایه ترکیه از جمله ایران، امارات متحده عربی، عراق، قبرس و سوریه بوده‌اند. همچنین ترکیه در تجارت با چین و برخی از کشورهای عضو اتحادیه اروپا از قبیل آلمان، ایتالیا، فرانسه و انگلیس، به ویژه در بخش واردات، از لیر استفاده نموده است.

علت ترجیح این کشورها به تجارت با لیر این است که شرکت‌های وابسته یا شاخه‌ای از آن‌ها در ترکیه قرار دارد. با توجه به وزن نسبی کشورها، سهم ۱۰ کشور برتر در صادرات با استفاده از لیر ترکیه ۷۰ درصد است و سهم همین تعداد در واردات ۶۷ درصد است^۲.

پیمان‌های پولی در ایران

۱. عملیاتی شدن پیمان پولی

بانک مرکزی ایران بعد از تشدید تحریم‌ها از نیمه دوم سال ۱۳۸۹ با راه‌اندازی مرکز مبادلات ارزی، به نوعی استفاده از ارزهای ملی را در دستور کار خود قرار داد. در همین راستا از سال ۱۳۹۲ تاکنون، مذاکراتی با ۲۰ کشور جهان در مورد پیمان‌های پولی صورت گرفته که برخی از آن‌ها به امضای تفاهم‌نامه منجر شده است و از میان این تفاهم‌نامه‌ها سرانجام دو قرارداد با کشورهای پاکستان و

^۱ Yelery, ۲۰۱۵

^۲ بانک مرکزی ترکیه:

ترکیه به امضاء رسید که یکی از دو قرارداد در حوزه «ترتیبیات بانکی و پرداخت» و قرارداد دیگر در زمینه «سوآپ ارزی» است.^۱

در ادامه، به موجب بند چهارم متن ابلاغیه سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله ششم توسعه مورخ ۹۴/۴/۹ که عبارت است از: «توسعه پیوندهای اقتصادی و تجاری متقابل و شبکه‌ای کشور به ویژه با کشورهای منطقه آسیای جنوب غربی، تبدیل شدن به قطب تجاری و ترانزیتی و انعقاد پیمان‌های پولی دو و چندجانبه با کشورهای طرف تجارت در چارچوب بندهای ۱۰^۲، ۱۱ و ۱۲ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی»، انعقاد پیمان‌های پولی به عنوان تکلیفی قانونی، در دستور کار دولت قرار گرفت.

۲. مزایای پیمان‌های پولی

علاوه بر مزایایی که انعقاد پیمان‌های پولی برای همه کشورها در پی دارد، با توجه به شرایط ایران، می‌توان مزایایی که متوجه ایران است را برشمرد:

الف) مقاومت در برابر تحریم‌ها: در شرایط فعلی کشور که بانک‌های بزرگ جهان حاضر به نقل و انتقال درآمدهای ایران نیستند و عمدتاً از جریمه‌های آمریکا واهمه دارند، ضرورت رفع مشکل مبادلات بانکی، روی آوردن به روش‌های جدید بانکی و پولی را الزامی می‌کند. در این بین یکی از راهکارهای اصلی برای مساله عدم همکاری بانک‌های خارجی، خروج از نظام پرداخت دلار و ایجاد نظام‌های پرداختی دوجانبه با دیگر کشورها است. تحریم بانکی یعنی قطع دسترسی به سامانه‌های

^۱ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۷۰۷۴.aspx>

^۲ بند ۱۰ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بر "حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت" با استفاده از ابزارهای مختلف تأکید دارد. بند ۱۱ عبارتست از: "توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به منظور انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالا و خدمات و تامین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج" و بند ۱۲ نیز ناظر بر "افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور" از طرق مختلف می‌باشد.

پایاپای^۱، تسویه^۲ و سامانه‌های پیام‌رسان^۳ که با توجه به این که عمده شرکای تجاری ایران، کشورهایی با ارز ضعیف هستند، عملیات پایاپای و تسویه در کشورهای دیگر (اروپا یا آمریکا) صورت می‌گیرد. در شرایط فعلی که اتاق‌های پایاپای در این کشورها به بانک‌های ایرانی سرویس نمی‌دهند، انتقال وجه بین‌المللی دچار اختلال شده است. انعقاد پیمان پولی منجر به رفع نیاز به عملیات پایاپای و تسویه در کشور ثالث می‌شود و بانک‌های مرکزی دو کشور خود این عملیات را انجام می‌دهند. بنابراین می‌توان انجام عملیات پایاپای و تسویه را به جای واسطه‌گری بانک‌های اروپایی و پرداخت کارمزدها بیشتر، توسط بانک‌های مرکزی دو کشور و تا سقف مقداری و زمانی معین انجام داد (ملایی، ۱۳۹۶).

ب) افزایش قدرت چانه‌زنی: یکی از مهمترین آثار اجرای این پیمان، افزایش قدرت چانه‌زنی کشور است. با توجه به این که تجارت برخی از اقلام ضروری و دارویی در فهرست تحریم‌های سازمان ملل، آمریکا و اتحادیه اروپا نیست، استفاده از این پیمان‌ها به تسهیل واردات و صادرات این گروه‌های کالایی کمک شایانی می‌کند، زیرا عمده مشکل تجارت در گروه‌های کالایی فوق‌الذکر، نقل و انتقال پول بین واردکننده و صادراکننده بوده است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۳).

ج) کنترل انتظارات تورمی: یکی دیگر از مزایایی که انعقاد این پیمان‌ها برای ایران خواهد داشت، کنترل تورم داخلی از ناحیه کاهش نیاز به ارزهای خارجی است. چنانچه ایران بتواند با شرکای عمده تجاری خود، با استفاده از ارزهای ملی پیمان‌های پولی منعقد نماید، نیاز به ارزهای خارجی کاهش یافته که می‌تواند تا حدی بر کنترل نرخ ارز، تاثیرگذار باشد و به این ترتیب تا حدی تورم داخلی و انتظارات تورمی کنترل می‌شود^۴.

ه) استفاده از اتحادیه پایاپای آسیایی: اتحادیه پایاپای آسیایی^۵ سازمانی است که در سال ۱۹۷۰

^۱ Clearing System

^۲ Settlement

^۳ SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication)

^۴ رجوع شود به: پیرایی، خسرو؛ پسندیده، حسین؛ مطالعه تجربی رابطه بین نرخ ارز و تورم در ایران، ۱۳۸۱

^۵ Asian Clearing Union (ACU)

با هدف استفاده از ارزهای محلی در مبادلات بین اعضا، سهولت بخشی به پرداخت‌ها و دریافت‌ها تحت معاملات تجاری مجاز بین اعضا، صرفه‌جویی‌های ارزی، کاهش هزینه نقل و انتقالات ارزی و افزایش ارتباطات تجاری بین کشورهای بنگلادش، بوتان، هند، مالدیو، میانمار، نپال، پاکستان، سریلانکا و ایران تاسیس شد. با توجه به این که دبیرخانه دائمی این اتحادیه در تهران است و ایران کارگزار^۱ آن محسوب می‌شود، می‌توان از این پتانسیل، در جهت پیشبرد و تسریع انعقاد پیمان‌های پولی با اعضا بهره جست. از جمله اهداف تشکیل این اتحادیه، تامین بستر لازم برای تسویه پرداخت‌های چندجانبه بین کشورهای عضو، افزایش استفاده از ارزهای محلی در تراکنش‌های جاری بین کشورها و بهبود اقتصاد آن‌ها با استفاده از ذخایر ارزی اعضا می‌باشد. لذا این زیرساخت که دبیرخانه دائمی آن در بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مستقر است، پتانسیل مناسبی برای تقویت جایگاه پول ملی و توسعه استفاده از ارزهای محلی در تجارت دوجانبه است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۳).

۳. چالش‌های پیمان‌های پولی

الف) عدم تعادل تراز تجاری با برخی از شرکای تجاری: تراز تجاری از جمله مواردی است که در انعقاد پیمان پولی باید در نظر گرفته شود.^۲ این پیمان‌ها در شرایطی مناسب هستند که دو یا چند کشور درون پیمان بتوانند به تراز مبادلاتی و تسویه با هم برسند، در حالی که برخی کشورهای منطقه و طرف مبادلاتی ایران، مانند کشورمان صادرکننده نفت و مواد خام هستند. به عنوان نمونه صادرات ایران به عراق در ۱۱ ماه منتهی به سال ۱۳۹۶، ۵ میلیارد و ۸۸۷ هزار میلیون دلار بوده است درحالی که واردات ایران از عراق با ۵۰ درصد رشد نسبت به مدت مشابه سال قبل، فقط ۷۵ میلیون دلار بوده است.^۳ بنابراین تراز تجاری ایران و عراق مثبت است و انعقاد پیمان پولی دوجانبه با این کشور، ما را ملزم به واردات گسترده از این کشور و یا تسری حلقه پیمان به سایر کشورهای طرف

^۱ Agent

^۲ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۷۰۷۴.aspx>

^۳ <http://agbiotech.ir/ne/۴۲۲-۴۲۲.html>

تجاری با عراق می‌کند که این موضوع تسویه را در قالب پیمان یاد شده به امری پیچیده، چالشی و زمان‌بر تبدیل می‌کند.

ب) پیدا کردن شرکای تجاری: تحریم‌ها باعث شده است بسیاری از کشورها از تجارت با ایران خودداری کنند. بنابراین راه‌حل پیمان‌های پولی زمانی اثرگذار خواهد بود که کشورهای دیگر راضی به ارتباط با ایران باشند، به عبارتی علاوه بر مسائل اقتصادی، در مسائل سیاسی هم با ایران همسو باشند^۱. مساله انتقال پول، گام دومی است که پس از پیدا کردن شرکای تجاری باید به دنبال آن بود. حتی پس از اظهار تمایل برخی کشورها به رابطه تجاری با ما، ممکن است آن‌ها تمایلی به استفاده از این شیوه مبادله نداشته باشند و استفاده از ارزهای واسط را که آزادی عمل بیشتری برای آن‌ها به دنبال دارد، به خصوص اگر خود دارای ارز ضعیفی باشند، ترجیح دهند.

د) تورم مستمر و بالا: یکی از مهمترین عواملی که انگیزه انعقاد چنین پیمان‌هایی را می‌تواند کاهش دهد، تورم در اقتصاد ایران است (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۳). چرا که در صورت انعقاد پیمان پولی، هر چند کوتاه مدت، بخشی از دارایی کشور مقابل به ریال نگهداری خواهد شد. نوسانات شدید اقتصادی و تورم مستمر، کاهش ارزش واقعی این دارایی را به دنبال خواهد داشت. از طرفی چون اکثر کشورهای طرف تجاری ایران، کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته هستند (مانند عراق و افغانستان)، ریسک کاهش ارزش دارایی ایران به پول محلی کشورهای طرف تجاری برای ایران هم مطرح است.

۴. پیمان‌های پولی بین ایران و سایر کشورها:

ایران چندین پیمان پولی را با برخی از کشورها امضا نموده، اما در مسیر عملیاتی شدن عمده این پیمان‌ها مشکلاتی وجود دارد. در ادامه برخی از این قراردادها مرور خواهد شد:

^۱<http://www.mbri.ac.ir/Default.aspx?PageName=islamicbankingpages&ID=101000>

پیمان‌های پولی با ترکیه:

در تاریخ ۱۷ مهرماه ۱۳۹۶، به دنبال سفر رئیس جمهور ترکیه به ایران و با هدف ایجاد زمینه‌های لازم برای گسترش روابط تجاری و اقتصادی بین دو کشور، پیش‌نویس تفاهم سوآپ دوجانبه ریال ایران- لیر ترکیه به توافق و تأیید رؤسای کل بانک‌های مرکزی ایران و ترکیه رسید. این تفاهم که با هدف تسهیل تجارت با استفاده از ارزهای ملی دو کشور برای «تامین مالی تجارت» و «سرمایه‌گذاری مستقیم» بین دو کشور انجام شده بود، در جریان سفر یک روزه رئیس کل بانک مرکزی به آنکارا و امضای موافقت‌نامه بین بانک مرکزی ایران به نمایندگی از دولت و بانک توسعه و تجارت سازمان همکاری‌های اقتصادی اکو به امضاء رسید.^۱ در ۲۷ فروردین ماه ۱۳۹۷ قرارداد سوآپ ارزی «ریال ایران» و «لیر ترکیه» بین بانک‌های مرکزی ایران و ترکیه و همچنین ترتیبات اجرایی ابلاغی، امضا و «بانک ملی» ایران اولین اعتبار اسنادی (LC) را برای تامین مالی تجارت با کشور ترکیه گشایش کرد.^۲

در فروردین ۱۳۹۸ رئیس کل بانک مرکزی، در دیدار با سفیر ترکیه، خواهان افزایش هرچه بیشتر همکاری‌ها میان بانک‌های دو کشور برای تسهیل فعالیت‌های تجاری شد.^۳

پیمان پولی با پاکستان:

در تاریخ ۷ فروردین سال ۱۳۹۵ رئیس کل وقت بانک مرکزی ایران که با هیئتی همراه با رئیس جمهور در «اسلام‌آباد» حضور داشت، در همایش بازرگانی مشترک ایران، یادداشت تفاهم همکاری‌های بانکی بین دو کشور را با «اشرف واترا» رئیس کل وقت بانک مرکزی پاکستان امضا کرد. در این تفاهم‌نامه ایجاد رابطه بانکی و افتتاح حساب‌های متقابل به ارزهای مختلف بین بانک‌های مرکزی دو کشور و همچنین ایجاد زمینه مناسب برای همکاری‌های متقابل بانک‌ها با هدف تسهیل مراودات تجاری از طریق ارائه انواع خدمات بانکی و همچنین استفاده از سیستم‌ها و ابزارهای پرداخت

^۱ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۶۹۴۱.aspx>

^۲ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۷۶۸۹.aspx>

^۳ <https://cbi.ir/showitem/۱۹۰۳۴.aspx>

توسط شهروندان دو کشور مورد تاکید قرار گرفت. همچنین در این سفر مجوز تاسیس شعبه برای «بانک ملی ایران» و همچنین «حبیب بانک پاکستان» به ترتیب در پاکستان و ایران اعطاء شد تا تجار هر دو کشور بتوانند مبادلات خود را از طریق بانک‌های عامل به سهولت انجام دهند. علاوه بر این به منظور نظارت بر اجرای توافقنامه، طرفین موافقت کردند کمیته‌ای دائمی تحت عنوان «کمیته مشترک بانکی ایران و پاکستان» تشکیل شود.^۱

پس از آن در تاریخ ۱۱ مرداد ۱۳۹۶ رؤسای کل بانک‌های مرکزی دو کشور پیشنهاد افتتاح شعب در کشورهای یکدیگر را ارائه نمودند. «آصف درانی» سفیر وقت پاکستان در ایران هم با اشاره به تفاهم نامه امضا شده در ۱۳ آوریل سال گذشته بین دو بانک مرکزی ایران و پاکستان، اعلام کرد که بانک مرکزی پاکستان مفاد این تفاهم نامه را به بانک‌های تجاری این کشور یادآور شده‌است. بر اساس این ابلاغیه، بانک‌های پاکستانی می‌توانند در چارچوب تفاهم صورت گرفته با بانک‌های ایرانی همکاری کنند.^۲

پیمان‌های پولی با چین:

در تاریخ ۲۷ مردادماه ۱۳۹۵ «بانک مرکزی» ایران و «اگزیم بانک^۳» چین در پکن توافق کردند برای تسهیل در تسویه مبادلات بانکی، دو حساب به ارزهای «یورو» و «یوان» به نام بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران نزد اگزیم بانک، افتتاح شود.^۴ در ۲۴ شهریور ۱۳۹۶ «بانک مرکزی» ایران و «بانک توسعه» چین یادداشت تفاهمی به ارزش ۱۵ میلیارد یورو با موضوع ارائه تسهیلات تأمین مالی پروژه‌های عمرانی و تولیدی امضاء کردند و مقرر شد تعاملات بانک‌های چینی و ایرانی در مسائل مورد علاقه طرفین افزایش یابد. علاوه بر آن، حضور موثرتر بانک‌های دو کشور در سرزمین یکدیگر مورد بحث قرار گرفت و مقرر شد زمینه ارتقای هر چه بیشتر این همکاری‌ها فراهم شود.^۵

^۱ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۴۴۸۴.aspx>

^۲ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۶۶۴۹.aspx>

^۳ Exim Bank of China

^۴ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۵۰۷۱.aspx>

^۵ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۶۸۴۶.aspx>

در ۱۲ آذرماه ۱۳۹۶ رئیس کل بانک مرکزی ایران و معاون کنفرانس مشورتی سیاسی چین در مذاکرات خود بر ضرورت گسترش همکاری‌های بانکی بین دو کشور و کاهش وابستگی به دلار و تکیه بر ارزهای محلی در مبادلات تجاری تاکید کردند. در این جلسه رئیس بانک مرکزی تاکید نموده است که پیمان پولی دوجانبه ریال و یوان نقش مهمی در گسترش تبادلات تجاری و بانکی بین ایران و چین خواهد داشت و در این خصوص مذاکراتی با رییس کل بانک مرکزی چین انجام شده است.^۱ در دیدار ۱۳ آذر ۱۳۹۷ رئیس کل بانک مرکزی ایران با سفیر چین نیز بر ضرورت گسترش روابط مالی و بانکی بین دو کشور، لزوم تسریع در حل مشکلات بانکی فی مابین و گسترش روابط اقتصادی تاکید گردید.^۲

به دنبال رایزنی‌های صورت گرفته در زمینه حل مشکلات بانکی در ۱۱ اردیبهشت ۱۳۹۸ روابط عمومی بانک مرکزی اعلام نمود «بانک کتلون»^۳ چین، همکاری خود را با بانک‌های ایرانی غیرتحریمی برای معاملات و پرداخت‌های مربوط به کالاهای غیرتحریمی ادامه خواهد داد.^۴

پیمان‌های پولی با روسیه:

در تاریخ ۱۴ تیرماه ۱۳۹۷ طی ششمین اجلاس گروه بانکی و مالی ایران و روسیه، معاون بین‌الملل بانک مرکزی مسئله مبادلات ارزی از طریق ارزهای ملی دو کشور (سوآپ ریال- روبل) را مطرح کرد. وی انجام مذاکرات نهایی برای پیاده‌سازی سیستم پیام‌رسان مالی و بانکی بین ایران و روسیه، شرکت کارکنان بانکی ایران و روسیه در دوره‌های تخصصی مشترک و پیگیری عضویت ایران در کمیته بانکی سازمان همکاری‌های شانگهای به عنوان عضو ناظر را خواستار شد. قائم مقام بانک مرکزی روسیه نیز متذکر شد که براساس آمار، ۲۴ موسسه اعتباری و بانکی ایرانی با هفت بانک روسی، روابط کارگزاری برقرار کرده‌اند. همچنین تعدادی از بانک‌های ایرانی و روسی فرآیند افتتاح حساب‌های کارگزاری به ارزهای محلی را انجام می‌دهند. بانک مرکزی روسیه نیز همچون گذشته

^۱ <https://cbi.ir/showitem/۱۷۱۷۲.aspx>

^۲ <https://cbi.ir/showitem/۱۸۵۸۸.aspx>

^۳ Bank of Kunlun

^۴ <https://cbi.ir/showitem/۱۹۰۴۰.aspx>

تسویه حساب به ارزشهای محلی را در دستورکار دارد که براساس اطلاعات موجود، این نوع تسویه، یک سوم تسویه حساب‌های دو کشور را شامل می‌شود. در پایان این اجلاس توافقنامه همکاری نظام مالی و بانکی دو کشور امضاء شد. در این تفاهم‌نامه بر پیاده‌سازی پروژه پیام‌رسان پولی و مالی بین دو کشور و انعقاد قراردادهای پیمان پولی مشترک در بسته جدید همکاری‌های مالی و بانکی دو کشور تأکید شده است.^۱ این موارد در کنار موضوع افزایش سطح روابط کارگزاری در نشست‌های مشترک بین رؤسای بانک مرکزی دو کشور در مهرماه سال ۱۳۹۷ نیز پیگیری و ایجاد تسهیلات لازم برای عملیاتی‌سازی آنها در دستور کار قرار گرفت.^۲

پیمان‌های پولی با عراق:

در نشست مشترک رؤسای بانک مرکزی ایران و عراق در تاریخ ۱۷ بهمن سال ۱۳۹۷ در بغداد، طرفین توانستند به توافقی در مورد مکانیزم پرداخت بدهی‌های عراق به ایران دست یابند. همچنین در مورد نحوه انتقال ارز صادرکنندگان خصوصی ایران نیز توافقاتی انجام شد. در واقع مقرر شد صادرکنندگان ایرانی از طریق بانک‌های عراقی فعالیت نمایند، بانک‌های ایرانی بتوانند در بانک‌های عراقی حساب دیناری ایجاد نمایند، شرکت‌های عراقی بتوانند در بانک‌های ایرانی افتتاح حساب نموده و مبادلات خود را با دینار انجام دهند و هر دو کشور در کشورهای مقابل شعب بانک‌های خود را تأسیس نمایند. در دیدار اسفندماه سال گذشته نیز علاوه بر موارد فوق‌الذکر ضرورت قبول ضمانت‌نامه های دیناری به جای ضمانت‌نامه دلاری برای فعالیت پیمانکاران ایرانی مورد مذاکره قرار گرفت.^۳ با این حال در فروردین ماه ۹۸ دکتر همتی در جریان ملاقات با وزیر اقتصاد عراق، مسایل و موانع فعالیت شعب بانک‌های ایرانی در عراق را یادآوری و بر لزوم رفع موانع و تسهیل فعالیت بانک‌های ایرانی در عراق تأکید نمود.^۴ لذا با وجود اینکه در حال حاضر مبادلات بانکی ایران با عراق بر پایه دینار انجام می‌گیرد و همین موضوع نیز کلید افزایش روابط بانکی بین دو کشور است اما همچنان مشکلاتی

^۱ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۷۹۸۹.aspx>

^۲ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۸۳۹۱.aspx>

^۳ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۸۹۴۴.aspx>

^۴ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۹۰۰۰.aspx>

در زمینه فعالیت بانک‌های ایرانی در عراق وجود دارد که بانک مرکزی به دنبال چانه‌زنی برای رفع آنهاست.

۵. راهکارهای اجرایی شدن پیمان‌های پولی:

۱- تعیین کشورهای دارای اولویت تجاری و تلاش جهت انعقاد پیمان‌های دوجانبه با آنها: اگرچه مزایای زیادی برای پیمان‌های پولی مطرح شده است، ولی این پیمان‌ها قاعدتا بین کشورهایی منعقد می‌شود که همگرایی و روابط تجاری مستحکم داشته باشند و روابط سیاسی بین دو کشور نیز مطلوب و به دور از تنش باشد. در این خصوص شاخص‌های اقتصادی، نوسان‌های ارزی، حجم مبادلات تجاری و وضعیت سیستم بانکی و بانک‌هایی که در متن قرارداد نام برده می‌شوند، همگی در موفقیت، اجرا و تداوم انعقاد یک پیمان پولی نقش اساسی دارند.

در تحقیقی^۱ که بر اساس مدل پشتیبان تصمیم‌گیری^۲ یکی از روش‌های انتخاب کشورهای طرف تجارت) صورت گرفته، ۵۹ کشور (از ۱۹۵ کشور) که اطلاعات آنها موجود بوده و مورد بررسی قرار گرفته‌اند) به عنوان اولویت برقراری روابط تجاری جمهوری اسلامی ایران، پیشنهاد شده است. کشورهای اروپایی مانند آلمان، ایتالیا، هلند؛ کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا مانند عراق، اردن، امارت، بحرین، عمان؛ کشورهای مستقل مشترک‌المنافع (CIS) مانند جمهوری آذربایجان، قزاقستان؛ کشورهای آسه‌آن (انجمن ملل آسیای جنوب شرقی) مانند اندونزی، تایلند، فیلیپین؛ سایر کشورهای آسیایی مانند چین، هند، کره جنوبی، ترکیه، پاکستان؛ کشورهای آمریکایی مانند کانادا، مکزیک، ایالت متحده و کشورهای آفریقایی جنوبی مانند موزامبیک و نیجریه، از جمله کشورهایی هستند که طبق این تحقیق، دارای مزیت تجاری با ایران می‌باشند (عباسی، ۱۳۹۶).

^۱ فرزانه عباسی ۱۳۹۶؛ تعیین کشورهای هدف تجاری جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل DSM، دفتر تحقیقات و سیاست‌های پولی و بازرگانی، وزارت امور اقتصاد و دارایی، معاونت امور اقتصادی، خرداد ۱۳۹۶

^۲ مدل پشتیبان تصمیم‌گیری به عنوان یکی از موثرترین روش‌های کمی تخمین بازار در سطح کشور تشریح می‌شود. مدل‌های تخمین بازار، بازار خارجی را بر اساس چندین معیار ارزیابی کرده و پتانسیل کلی و جذابیت آن‌ها را اندازه‌گیری می‌کنند.

آمارهای سازمان توسعه تجارت نیز، اولویت‌های تجاری بالفعل شده طی دوره‌های قبل را بر اساس بیشترین میزان مبادله تجاری منتشر می‌کند. طبق این آمارها، ایران با کشورهای مثل ترکیه، چین، امارات متحده عربی، هند، کره و عراق دارای بیشترین رابطه مبادله است. این امر از دو منظر در ارتباط با پیمان‌های پولی واجد اهمیت است. اول این که این کشورها نه تنها طبق مطالعات در اولویت‌های تجاری با ایران هستند (همان)، بلکه از نظر سایر ملاحظات مانند بعد سیاسی با کشورهایی نظیر عراق، چین، هند و ترکیه همگرایی برقرار و لذا امکان روابط تجاری فراهم بوده است. در نتیجه می‌توان موانع انعقاد پیمان‌های پولی را با این کشورها رفع کرد و به دنبال تقویت ارتباطات پولی و بانکی با این کشورها بود. نکته بعدی کشورهایی است که کشورهای طرف مبادلاتی ما با آن‌ها ارتباطات تجاری دارند. ما می‌توانیم از کشورهای طرف مبادلاتی خود به عنوان واسطه استفاده کرده و به طور غیرمستقیم به مبادله کالا به مقصد کشورهای طرف تجاری شرکای مبادلاتی خود بپردازیم.

همانطور که در جدول ۱ می‌توان مشاهده کرد، طبق آمارهای سازمان توسعه تجارت، با توجه به رعایت قاعده سقف مقداری در پیمان‌های پولی، حدود ۵۴ درصد از صادرات و بیش از ۷۰ درصد از واردات ما در سال ۱۳۹۷ به یازده کشور چین، امارات، کره، ترکیه، هند، آلمان، روسیه، ایتالیا، عمان، ژاپن و مالزی بوده است. با تهاتر مبالغ واردات و صادرات با یکدیگر، حدود ۸۵ درصد از مبادلات تجاری انجام شده با ۱۱ کشور فوق را می‌تواند با استفاده از پیمان‌های پولی دوجانبه، تهاتر نمود.^۱

^۱ این رقم از تقسیم دو برابر کل مبلغ سقف مقداری تسویه بر جمع کل واردات و صادرات با همه کشورهایی که رابطه دوجانبه با آن‌ها برقرار است، بدست آمده است.

جدول ۱- روابط تجاری دو جانبه ایران با سایر کشورها- سال ۱۳۹۷

ردیف	نام کشور	مهمترین بازاریهای هدف کالا طی سال ۱۳۹۷		مهمترین مبادی واردات طی سال ۱۳۹۷			
		صادرات (میلیون دلار)	ارزش صادرات کل (%)	نام کشور	ارزش واردات (میلیون دلار)	سهم از کل واردات (%)	سقف مقدراری تسویه در پیمان پولی (میلیون دلار)
۱	چین	۹۲۱۸	۲۰٫۸	چین	۱۰۳۱۵	۲۴٫۲	۹۲۱۸
۲	امارات متحده عربی	۵۹۵۵	۱۳٫۴	امارات متحده عربی	۶۵۶۷	۱۵٫۴	۵۹۵۵
۳	جمهوری کره	۲۵۶۸	۵٫۸	جمهوری کره	۲۰۵۰	۴٫۸	۲۰۵۰
۴	ترکیه	۲۳۶۹	۵٫۳	ترکیه	۲۶۱۷	۶٫۱	۲۳۶۹
۵	هند	۲۰۴۳	۴٫۶	هند	۲۵۲۹	۶٫۱	۲۰۴۳
۶	عمان	۷۲۹	۱٫۶	عمان	۴۳۳	۱٫۰	۴۳۳
۷	فدراسیون روسیه	۲۸۱	۰٫۶	فدراسیون روسیه	۱۳۴۳	۳٫۲	۲۸۱
۸	ایتالیا	۲۷۶	۰٫۶	ایتالیا	۱۱۴۵	۲٫۷	۲۷۶
۹	آلمان	۲۵۴	۰٫۶	آلمان	۲۴۷۲	۵٫۸	۲۵۴
۱۰	مالزی	۲۴۷	۰٫۶	مالزی	۳۹۶	۰٫۹	۲۴۷
۱۱	ژاپن	۲۴۱	۰٫۵	ژاپن	۴۳۲	۱٫۰	۲۴۱
جمع	-	۲۴۱۸۱	۵۴٫۴	-	۳۰۲۹۹	۷۱٫۲	۲۳۳۶۷

از ۲۰ کشوری که بر اساس آمار سازمان توسعه تجارت در سال ۹۷ بیشترین میزان مبادله با ایران را داشته اند، یازده کشور دارای رابطه دو طرفه صادرات و واردات با ایران بوده‌اند. از این رو بقیه کشورها، در جدول لحاظ نشده‌اند.

 منبع: سازمان توسعه تجارت^۱
^۱ http://tpo.ir/uploads/amar_tejarat_khareji_12_mahe.pdf

بین‌المللی، باعث تسهیل تجارت می‌شوند، به دلیل تکیه بر ارزهای ملی دو طرف مبادله، ریسک‌های سیاسی و اقتصادی ارزهای واسط را نیز کاهش می‌دهند. بنابراین می‌توان گفت که پیمان‌های پولی متکی به سه ستون اصلی هستند. صادرکننده و واردکننده که وجود آن‌ها برای اقدام به انعقاد قرارداد با یکدیگر الزامی است و در ادامه بانک‌های دو کشور که مسئولیت برقراری روابط کارگزاری بر عهده آن‌ها قرار دارد. در نهایت همکاری میان بانک‌های مرکزی دو طرف در افتتاح حساب‌های مخصوص، تکمیل‌کننده فرآیند انعقاد پیمان‌های پولی است^۱.

اما انعقاد پیمان‌های پولی، پیش از هر چیز دیگر، نیازمند انجام مذاکرات و تعامل در عرصه سیاسی است. در این خصوص، واحد معاونت اقتصادی وزارت امور خارجه که اخیراً ایجاد شده می‌تواند کمک زیادی به بانک مرکزی کرده و با استفاده از روابط دوستانه با کشورهایی که مراودات سیاسی و اقتصادی نزدیک با آن‌ها برقرار است، به زمینه‌سازی برای عقد پیمان‌های پولی دوجانبه بپردازد. بنابراین همزمان که می‌توان بر اجرایی شدن پیمان‌های پولی مصمم بود، باید موانع سیاسی و تنش‌ها را رفع کرد یا حداقل در کوتاه مدت با کشورهایی مبادلات را انجام داد که علی‌رغم وجود موانع و محدودیت‌ها، حاضر به مبادله با کشور ما باشند.

- **کاهش ریسک نوسانات پول ملی:** یکی از ریسک‌های پیمان‌های پولی، نرخ‌های بالای تورم و کاهش دارایی کشور مقابل است. از این رو به منظور کاهش این ریسک و ترغیب کشورهای بیشتری به منظور برقراری روابط دوجانبه با پول‌های ملی با ایران، نرخ تورم باید کاهش یافته و از نوسانات ناگهانی و جهش‌های قیمتی جلوگیری شود. همچنین جهت مصونیت بیشتر از نوسانات ارزی و حتی تورم، می‌توان طول دوره قرارداد را کوتاه‌مدت تعیین کرد. به منظور تشویق و ایجاد انگیزه در طرف‌های تجاری و پوشش ریسک کاهش ارزش پول ملی، می‌توان مبنای ارزشگذاری دارایی‌های ریالی طرف تجاری را یک دارایی ثابت یا نفت، طلا یا بر اساس SDR^۲ تعیین کرد. با استفاده از این راهکار، چین

^۱ <https://www.cbi.ir/showitem/۱۷۰۷۴.aspx>

توانسته با کشورهایی که تورم بالا دارند، مانند آرژانتین، بلاروس، ازبکستان و پاکستان هم پیمان پولی منعقد نماید (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۳). همچنین می‌توان از روش نرخ ارز متقاطع^۱ برای تعیین نرخ برابر ارزها استفاده کرد. "در نرخ ارز متقاطع، نرخ ارز هر یک از کشورهای طرف پیمان پولی، نسبت به یک پول خارجی مشخص، نرخ تبدیل پول دو طرف پیمان تعیین می‌گردد و بی‌اطمینانی ناشی از تغییر ارزش پول هر یک از طرفین پیمان پولی دوجانبه از بین می‌رود (قوامی، ۱۳۹۴).

– انعقاد پیمان‌های چندجانبه به جای دوجانبه: با توجه به این‌که عمده صادرات ایران نفت و مواد خام و با ارزش افزوده پایین است، انعقاد پیمان‌های دوجانبه باعث صادرات نفت و مشتقات آن و واردات کالا و خدمات خواهد شد که در بلندمدت ایران را تبدیل به بازار مصرف کالاها و خدمات سایر کشورها خواهد نمود. به‌علاوه برخی کشورها مانند عراق با اینکه واردات بالایی از ایران دارند، حجم صادرات بالایی به ایران ندارند. بنابراین راه حل را می‌توان در انعقاد پیمان‌های چندجانبه به جای دوجانبه جستجو کرد. "برای پایدارسازی پیمان‌های پولی به منظور تجارت با پول‌های محلی، می‌توان شبکه‌ای از پیمان‌های پولی دو و چندجانبه ایجاد کرد تا کشورها به صورت سه‌جانبه و بیشتر تعهدات خود را نسبت به یکدیگر تسویه نمایند. به طور مثال، ایران ۱۰ واحد پولی به عراق بدهکار است، عراق مبلغ ۱۲ واحد پولی به پاکستان و پاکستان نیز ۱۸ واحد پولی به ایران بدهکار است. با تسویه سه‌جانبه بدهی ایران به عراق تسویه می‌شود و بدهی سایر کشورها نیز به نسبت کاهش می‌یابد (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۳).

در نهایت با توجه به این‌که کشورهای عمده طرف مبادلاتی ایران، مانند ترکیه، روسیه، کره جنوبی و چین، خود از این پیمان‌ها استفاده می‌کنند، با عزم و اراده جدی و تلاش و هماهنگی همه مقامات ذی‌ربط، می‌توان انعقاد این پیمان‌ها را تسریع کرده و گامی در جهت رفع بخشی از تنگنای اقتصادی کشور برداشت.

^۱ Cross Exchange Rate

- استفاده از پیام‌رسان‌های جایگزین: منطق تنوع‌گرایی در حوزه مالی و بانکی، نهادهای فعال در این حوزه را به سمت ایجاد سامانه‌های متعدد برای اطمینان از ارائه خدمات مطلوب سوق داده است. این سامانه‌ها علاوه بر سیستم‌های اصلی، در حوزه پیام‌رسانی هم از بسترهای مختلف بهره می‌گیرند. برخی از این سامانه‌ها از تکنولوژی متمرکز و اخیراً برخی، از سامانه‌های توزیع‌شده و مبتنی بر تکنولوژی بلاک‌چین استفاده می‌کنند. این سامانه‌ها موازی سوئیفت بوده و نه تنها ریسک‌های اقتصادی و سیاسی مانند تحریم ارزی را برای کشور مصرف‌کننده کاهش می‌دهد، بلکه حتی سیستم‌های مبتنی بر دفتر کل توزیع شده^۱ با ارائه خدمات ارزان‌تر، سریع‌تر و امن‌تر، خدمات مطلوب‌تری به مشتریان عرضه می‌کنند.

سامانه پرداخت برون‌مرزی^۲ چین، سامانه پیام‌رسانی مالی ساختاریافته^۳ SPFS یا سیستم انتقال پیام‌های مالی و شبکه CyberFT^۴ در روسیه و سپام (سامانه پیام‌رسان الکترونیک مالی) در ایران از جمله این سامانه‌ها می‌باشد.

چین، سامانه پرداخت برون‌مرزی (CIPS) را که قابلیت پیام‌رسانی را نیز دارا می‌باشد، در سال ۲۰۱۶ راه اندازی کرد و تاکنون (۸ جولای ۲۰۱۹) ۳۱ نهاد داخلی و ۸۴۷ نهاد خارجی - شامل ۶۵۰ نهاد در آسیا، ۱۰۵ نهاد در اروپا، ۲۵ نهاد در آمریکای جنوبی، ۱۸ نهاد در اقیانوسیه، ۱۶ نهاد در آمریکای جنوبی و ۳۳ نهاد در آفریقا به این سیستم متصل شده‌اند.^۵

^۱ دفتر کل توزیع شده (Distributed Ledger): پایگاه داده‌ای است که بر اساس ساز و کار تفاهم و معماری داده مورد قبول مشارکت‌کنندگان شبکه، نگهداری و به‌روزرسانی می‌شود. رجوع شود به: ابوالقاسم رجبی، فناوری دفاتر کل توزیع شده فراتر از فناوری زنجیره بلوکی، مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۷.

^۲ The Cross-Border Interbank Payments System (CIPS)

^۳ Structured Financial Messaging System

^۴ Universal system for financial data exchange and electronic documents workflow

^۵ <http://www.cips.com.cn/cipsen/۷۰۵۰/index.html>

جمع‌بندی

پس از برگزاری کنفرانس برتون وودز و تبدیل شدن دلار به ارز مرجع جهانی و سپس ملغی شدن نرخ برابری هر اونس طلا با ۳۵ دلار آمریکا، کشورهای مختلف به دنبال انتشار بی‌رویه دلار و کاهش ارزش دارایی‌های ارزی خود، به دنبال راه‌حلی به منظور مقابله با این مشکل برآمدند. طرح چیانگ‌مای که مهمترین مصوبه آن امضای پیمان‌های پولی دوجانبه میان اعضا بود، نتیجه هم‌اندیشی کشورهای شرق آسیا در مقابله با قدرت دلار و ایجاد ابزاری مکمل در تجارت بین‌الملل بود. در پیمان‌های پولی دوجانبه، به جای استفاده از یک ارز جهان‌روا، از دو ارز ملی برای تجارت استفاده می‌شود.

بعد از بحران مالی سال ۲۰۰۸ نیز استفاده از ارزهای ملی در تجارت شکل جدی‌تری به خود گرفت و از آن پس، بسیاری از کشورها در تلاش هستند که بتوانند سهم پیمان‌های پولی را در تجارت خارجی خود افزایش دهند. به عنوان مثال چین جدی‌ترین کشور در این عرصه است که بیشترین تعداد پیمان پولی را منعقد نموده. تا پایان سال ۲۰۱۵، بانک مرکزی چین، بالغ بر ۳۳ پیمان پولی را با سایر کشورهای جهان منعقد نموده است. در سال ۲۰۱۴ حدود ۱۶ درصد از تجارت خارجی چین از طریق انعقاد پیمان‌های پولی دوجانبه انجام شده است. اجرای این پیمان‌ها به ویژه در ایران، به دلیل شرایط تحریم و محدودیت انجام تبادلات مالی با سایر کشورهای جهان از اهمیت بیشتری برخوردار است. وجود پتانسیل‌های متعدد اقتصادی در ایران در کنار استقرار دبیرخانه دائمی اتحادیه پایاپای آسیایی در تهران، فرصت مناسبی پدید آورده تا به‌کارگیری پیمان‌های پولی در ایران تسریع شود. استفاده از این پیمان‌ها می‌تواند تا حدی از فشارهای ناشی از تحریم‌های بانکی بکاهد و قدرت چانه‌زنی کشور در مذاکرات بین‌المللی را افزایش دهد. یکی دیگر از مهمترین مزایای انعقاد این پیمان‌ها کنترل تورم داخلی به دلیل کاهش نیاز و تقاضای ارزهای خارجی است. در شرایط کنونی که علاوه بر تحریم، رکود تورمی نیز دامنگیر اقتصاد کشور شده، استفاده از این پیمان‌ها از طریق مدیریت نوسانات ارزی و تسهیل مبادلات با شرکای تجاری خارجی می‌تواند به کاهش رکود کمک کند.

برای اجرایی شدن این پیمان‌ها، مسئله اساسی یافتن طرف تجاری است که تمایل و انگیزه کافی را برای تجارت با ایران داشته باشد. از آنجا که مسائل حاکم بر شرایط کنونی اقتصاد ایران از جمله رکود

تورمی، نوسانات نرخ ارز و محدودیت‌های تجاری و پولی و بانکی، باعث کاهش تمایل کشورهای دیگر به انعقاد پیمان پولی با ایران می‌شود، لذا نیاز است علاوه بر اتخاذ سیاست خارجی پویاتر به منظور جذب شرکای تجاری، ساز و کار مناسبی نیز برای پوشش ریسک طرف مقابل در برابر کاهش ارزش پول ملی اندیشیده شود. توجه به تراز تجاری طرف مقابل، توافق بر سر تعیین نرخ برابری ارز و شیوه‌های تسویه، نیز اهمیت دارد.

در نهایت باید گفت که بهبود شرایط اقتصاد کلان، از جمله کنترل تورم، بهبود محیط کسب و کار و اصلاح نهادها اقداماتی است که باید در دستور کار بلندمدت دولت باشد و در صورت استقرار این شرایط است که راهکارهای ذکر شده در این نوشتار منشأ اثر خواهند بود.

منابع فارسی

- ۱- جعفری، علی‌اکبر؛ فلاح، مهرداد؛ ۱۳۹۷؛ قدرت اقتصادی بریکس و بدیل برای اقتصاد لیبرال غرب؛ فصلنامه سیاست، دوره ۴۸، شماره ۱
- ۲- حسین راحلی؛ ۱۳۹۶؛ بررسی مزیت نسبی و بازارهای هدف محصولات کشاورزی صادراتی استان آذربایجان شرقی، تحقیقات اقتصاد کشاورزی، جلد ۹، شماره ۴، صص ۳۹-۶۶
- ۳- خاکسار آستانه، حمیده؛ مظهری، محمد؛ شاهنوشی، ناصر؛ ۱۳۸۷؛ تعیین مزیت نسبی و شناسایی بازارهای هدف فرض دستباف ایران، فصلنامه علمی پژوهشی انجمن علمی فرش ایران، شماره ۱۱، پاییز ۱۳۸۷
- ۴- دینی ترکمانی، پوریا؛ ۱۳۹۰؛ شناسایی و اولویت‌بندی بازارهای هدف محصولات صادراتی صنایع مرتبط با فناوری اطلاعات و ارتباطات، اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۲۵ و ۲۶
- ۵- فرزانه عباسی؛ ۱۳۹۶؛ تعیین کشورهای هدف تجاری جمهوری اسلامی ایران بر اساس مدل DSM، دفتر تحقیقات و سیاست‌های پولی و بازرگانی، خرداد ۱۳۹۶
- ۶- فرهادی، علیرضا؛ ۱۳۸۳؛ بررسی آثار تجارت خارجی بر رشد اقتصادی ایران، مجله برنامه و بودجه، شماره ۸۴
- ۷- قوامی، سید حسن؛ ۱۳۹۴؛ ضرورت و کارکردهای پیمانهای دو یا چندجانبه ارزی در شرایط تهدید و تحریم اقتصادی، فصلنامه علمی پژوهشی آفاق امنیت، سال نهم، شماره سی و یکم
- ۸- مرکز پژوهش‌های مجلس؛ ۱۳۹۳؛ بررسی ضرورت و امکان انعقاد پیمان پولی دوجانبه؛ دفتر مطالعات اقتصادی
- ۹- ملایی، عبدالعظیم؛ ۱۳۹۶؛ اهداف ناپیدای تخریب پیمان پولی
- ۱۰- میرفخرایی، سیدحسن؛ ۱۳۹۴؛ اتحادیه اروپا و بحران مالی: روندها و چشم‌انداز؛ فصلنامه سیاست، سال دوم، شماره ۵

منابع لاتین

- ۱- Aizenman, J; Jinjark, Y & Park, D; ۲۰۱۱; “ Evaluating Asian Swap Arrangements”, Asian Development Bank
- ۲- SWIFT RMB Monthly Tracker ۲۰۱۱-۱۶
- ۳- www.cbi.ir/
- ۴- www.data.worldbank.org
- ۵- www.unctad.org/en
- ۶- Yelery, Aravind; ۲۰۱۵’ “China’s Bilateral Currency Swap Agreements:Recent Trends”, Institute of Chinese Studies, India

فرم ارزیابی بروشور

۱- مفاهیم ارائه شده در بروشور اقتصاد به زبان ساده را تا چه میزان مفید ارزیابی می‌کنید؟

□ عالی □ خوب □ متوسط □ ضعیف

۲- آیا با تهیه نسخه‌های بعدی بروشور موافقت می‌کنید؟

□ بلی □ خیر

۳- پیشنهادات شما برای بهبود نسخه‌های بعدی بروشور چیست؟

.....

.....

.....

۴- از نظر شما در نسخه‌های بعدی بروشور، بایستی به معرفی چه متغیرها یا مفاهیم اقتصادی پرداخته شود؟

.....

.....

.....

۵- برگزاری چه دوره‌های آموزشی را برای به‌روزرسانی دانش هیئت نمایندگان محترم پیشنهاد می‌نمایید؟

.....

.....

.....

